

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

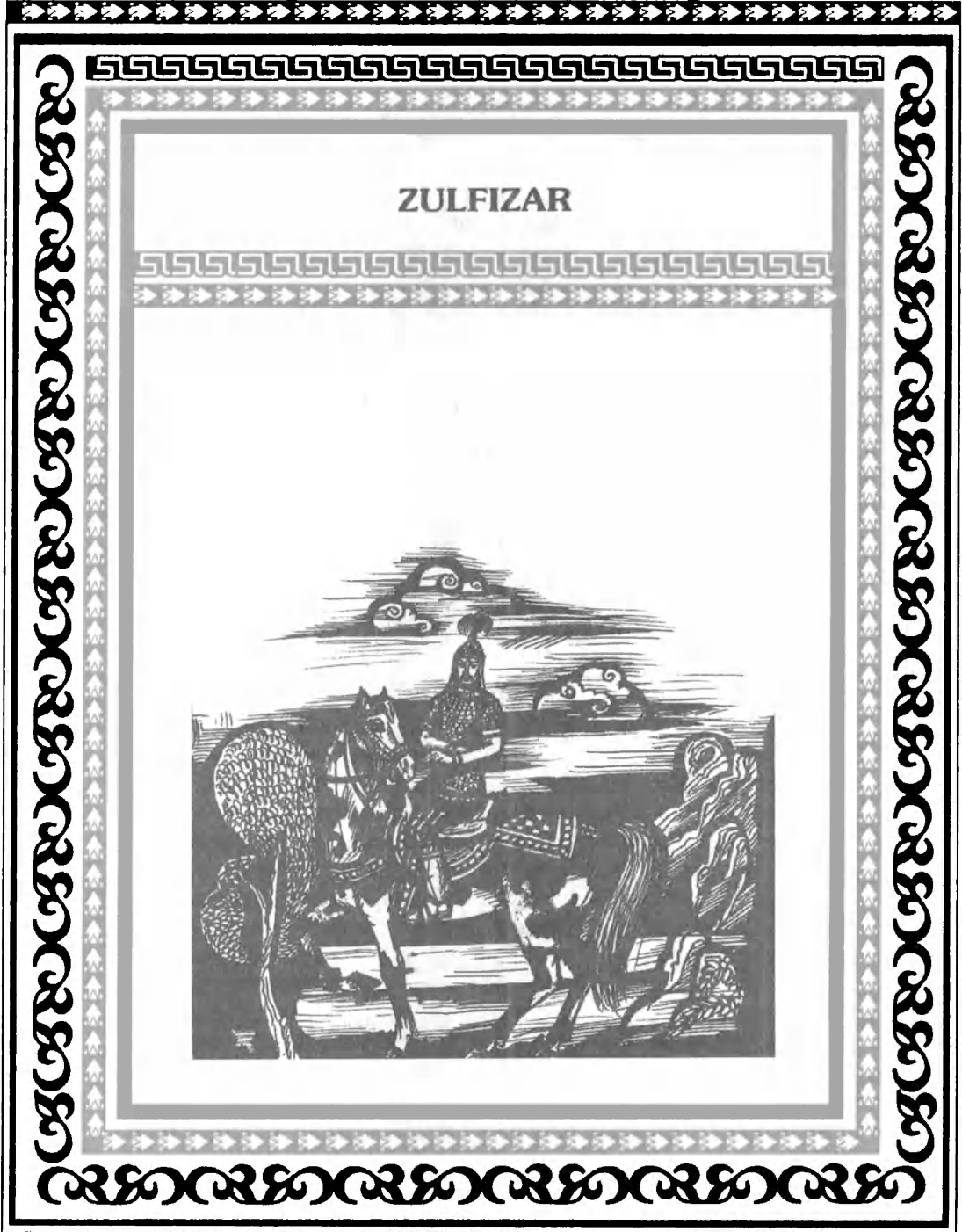
R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(SU)

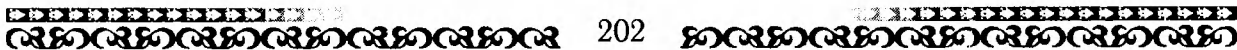
Oltin, mis, kumush, qo'rg'oshin, ruh, qalayi kabi barcha pulzotlar ichida eng pokiza, zanglamas hosili oltin bo'lgani kabi insonlar, hayvonlar, qushlar, qurt-qumursqalar ichida pokiza hosili odamzod ekan. Axir, odamzoddagi xislatlar boshqa hech bir maxluqda yo'q. Kelajakda osmonga chiqadigan ham shu insonlardan bo'lsa, tag'in nimasini aytamiz. Ammo odamning ham odami bo'ladi deganday, bir xil odamlar vali — eng pokiza, zanglamas, chirimas, asl bo'ladi. Odamzodning shunday hosili ayollardan ko'proq bo'ladi. Hashtarxon podshosining qizi Olmagul ana shunday eng pokiza hosil qizlardan edi. Garchi otanasi unga Olmagul deb ism qo'ysa-da, zulfi tilla rangida toblab, zarrin bo'lib turgani uchun hamma uni Zulfizar deb atar edi.

Zulfizar qanday, badandagi jonday shamshod bo'yli, muloyim xo'yli, xushqiliqli, xushbichim, hilol qoshli, tilla boshli, Zulfizar hur-fikr edi. Yarashiqqa ustki labining o'rtasiga ikki dona qizil xol qo'ydirgan, barcha hashtarxonlikni kuydirgan qiz edi.

Hashtarxon mamlakati hech bir podshohga qaramagan va hech kimga qasd qilmagan. O'z haqiga o'zi biy bir shirincha podsholik bo'lib, o'zidan chiqqan narsa o'ziga yetib yotar edi. Hashtarxon podshosining o'zi musulmon bo'lib, dunyoda tilab-tilab olgan farzandi ana shu Olmagul ismli, Zulfizar laqabli qizi edi. Haddili suluv bo'lganligi uchun hech kim Zulfizarga tik qaray olmay, behush bo'lib qolar edi. Hashtarxon podshohi Zulfizarni bir necha e'tiborli kishilarga bersam, deb ko'rdi, bo'lmadi. Chunki Zulfizarga bir qaragan behush bo'lsa, tag'in ikkinchi qaragan halok bo'la berdi-da. Undan keyin Haftarxon podshohi noiloj bo'lib qolib: "Kim bo'lsa ham, mayli, mening shu Zulfizar qizimga tikilib qarab qolsa, o'sha kishining kimligidan qat'i nazar o'zimga kuyov qilib olaman", — deb elga jar qo'yirdi. Bu xabarni eshitib, har bir o'ziga shahzoda ishongan shohbozlar, begu bekdodalar, shoh-u shahzodalar Zulfizarga talabgor bo'lib kela berdilar. Lekin shohbozlar ham, begu bekdodalar ham, shoh-u shahzodalar ham Zulfizarning jamoliga tikilib qaray olmay, behush bo'lib yiqilib qola berdilar.

Shuytib, hech kim Hashtarxon podshohning qo'ygan shartini bajara olmay, Zulfizarni ola olmay ketar edi. Shu ahvolda oradan ko'p vaqtlar o'tib, oxiri "Hashtarxon podshohining Zulfizar degan bir qizi bor emish, oy bilan quyosh unga xushtor emish. Jahondagi havasmandlarning bari unga talabgor emish. Kimdakin jamoliga tikilib qaray olsa, otasi qizini o'shanga berar emish" deb Haftdarxon podshosi ham eshitib g'oyibona Zulfizarga xushtor bo'lib: "Men ham borsam, o'sha Zulfizaroyga qaray olmay, ko'zim qamashib behush bo'lib qolib, sharmandai sharmisor bo'lib qolsam, unda nima bo'ladi. Bir o'zim sharmandai sharmisor bo'lib qolmasdan butun hashtarxonliklarga Hashtarxon viloyatini sharmandai sharmisor qilgan hisoblanmaymanmi? Boshqa bir iloj yo'qmikan", — deb xilvatga kirib, rom ko'ra boshladi.

Asli Hashtarxon mamlakatining podshohi Chamidxon degan bir jodugar bo'lib, singlisi Zebish ikkovi bir ustoddan chiqqan edi. Hozir singlisi Xunxor yurtiga uzatilib, Haftdarxonda bir o'zi jodugarlikda yagona edi. Chamidxon rom ko'rsa, romda: "Hashtarxon podshohligi har jihatdan Haftdarxonga qaraganda zo'rroq emish". Romda aytar emish: "Chambilda Go'ro'g'li sultonning ovozasi olamga ketgan, dong'i Dog'istonga yetgan. Magar qaysi yo'l bilan bo'lsa ham, Hashtarxon podshohining qo'ygan shartlarining uddasidan chiqsa, Go'ro'g'li sulton, yo uning o'g'lonlari Bol Avaxxon bilan Hasanxon chiqadi". Bari gapni bilib, ichiga joylab olib, ko'p shumliklarni o'ylab, pichi talqonni bir yorg'oq xaltaga joylab: "Bundan Chambilga borayin, Go'ro'g'li sultonga Hashtarxon podshohining shartini, Zulfizarning qandayligini bildirayin, bir amallab-netib yo Go'ro'g'li sultonning o'zini, yo o'g'lonlarining birovini Hashtarxonga jo'natayin, keyinchalik tag'in necha bir kitob, voy-voyaklarni ishga solib, Zulfizarni o'zimizniki qilib qolayin. Hay, u yog'ini keyinchalik ko'ra berarman", — deb jodugarligini ishga solmoqchi bo'lib, mamlakatni Pormoz degan vazirga topshirib: "Arz-dodchilar so'rasa, meni harom-saroyda aysh-ishratda, deb aytasan. Ana senga tayinlagan gapim shu", — deb o'sha xilvatxonasida bir yumalab katta bir go'ngqarg'a bo'lib, falakka parvoz qilib, Chambil yo'li qaydasan, deb yo'l yurib, ozgina emas, mo'l yurib, qancha

daryolardan, tog'lardan, cho'llardan o'tib, nihoyat, Chambilga yetib kelib, yerga qo'nib, bir yumalab gadoy suratiga kirib, qo'liga uzun bir tayoq olib, hipday budog'ay, deb Chambilga kirib, uy boshiga tilanib keta berdi. Chambilliklar bunday qiziq odamni ko'rishib, barilari hayron bo'lishib: "Hoy odam, "hibday budog'ay" deganing nimasi. O'zing qanday odamsan. O'rissanmi, churchutsanmi, musulmonsanmi, nimasan? Gadoy bo'lsang, avval bizning Chambilning rasmini bil-da! Bilmasang, aytayik. Bu yoqlarda odamlar bir oy ro'za tutadi. Hozir chambilliklarning bari ro'za. Ana shunday, ro'zachelik vaqtlarda senga o'xshagan gadoylar "Yo, ramazon" aytishi kerak bo'ladi. Agar "Yo, ramazon" aytmay, bunday qilib "budog'ay-sudog'ay" deganingga hech kim hech narsa bermaydi. Agar "Yo, ramazon" aytasang, ko'p sari-moy tushirib olishing mumkin", — dedilar. Chamidxon turkman tilini zo'r-zo'raki aytib, "Yo, ramazon — yorti qozon" degan iborani o'rganib olib, har uyga borib "Yo, ramazon — yorti qozon", deb bir pishimdan moyini olib keta berdi. "Gadoyniki to'rt eshikdan o'tganча", deganday, gadoylikka berilib ketib, ro'za o'tib ketsa ham "Yo, ramazon, yorti nonga moy yog'ib ber", deb yurib, o'zicha: "Endi turkman tilini bilib qoldim-ov", — deb Go'ro'g'li sultonning mayxonasiga ham "Yo, ramazon — yorti qozon, yorti nonga moy yog'ib ber", — deb borib qoldi.

Go'ro'g'li sulton qirq yigiti oldida, Xoldor mahram, Hasanson, Avaz o'g'lonlar bilan may ichib, six kabob, qozon kaboblar navbati bilan dasturxonga tortilib, soz-u suhbatni avjiga chiqarib o'tirib edi. "Bir hodisa gadoy uy bitganni qidirib, ro'zachelik bo'lmasa ham "Yo ramazon" aytib javrab yurgan emish", deb Go'ro'g'li sulton oldindan eshitib: "Kosa, kosaning tegida nim kosa", "Bir balosi bo'lmasa bahorikorda quyruq na qilur!" deganiday, bu devonaning bunday qilib yurishi bejiz bo'lmasa kerak", — deb yurar edi. Ana endi o'sha aytgan devona mayxonasining oldiga kelib qoldi. "Qani endi, bu devonaning o'zini bir sinab ko'ray-chi", — deb mayxonasining to'rgi eshigidan shunday intilib, Chamidxonga bir tikilib qaradi. Azalda Go'ro'g'li sulton yaratilganda, o'n to'qqiz sherning ko'zining o'tkirlik quvvatini ko'ziga solinib yaratilgan edi. Chamidxon Go'ro'g'li sultonning tikilib qaraganiga chiday olmay, yerga shalp etib yiqilib qoldi. Shunda Go'ro'g'li sultonning amri bilan qirq yigitlar Chamidxonni ichkariga olib kirib, suv sepib, hushiga keltirdilar. Go'ro'g'li sulton Chamidxondan: "O'zing kimsan. Bu yerlarda nima ishlar bilan yuribsan?" — deb so'rasa: "Meniki dengiz orqasi, tog' orqasi, Chamidxon bor, Hashtarxon bor, qiz bor, Zulfizar bor. Kim qarar, borar, qaramas, bermas. Yorti nonga moy qoldi Chambilda", — deb g'udurlab, yerga bir yumalab, go'ngqarg'a bo'lib, falakka parvoz qilib, Haftdarxon tomonga qarab uchib, buldirab, ha demay nazardan g'oyib bo'lib ketdi.

"Bir narsaning uchini anglagandan keyin u yog'ini o'zi taxminlab bilmasa, undan podsho bo'ladimi", deganday, Go'ro'g'li sulton qo'liga bir piyola sharob olib: "Qani bu sharobga kim talabgor", — deb bir necha joydan timsol keltirib, Xoldor mahram, Hasanson, Avaz o'g'lon va qirq yigitga qarab, bir so'z dedi:

Bir tog'im Bolqondir, bir tog'im Asqar,
Yigitlarim, baring qiyilgan shunqor,
Bir kosa sharobni oldim qo'limga,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Sultondirman Taka-Yovmit elimga,
Kattakon talabim bordir dilimga,
Bir kosa sharobni oldim qo'limga,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Dushmanlarni qirib qonin kechgali,
Har qanchalik mushkullarni yechgali,
Vallamat qo'lidan sharob ichgali,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Tog'u daryolarni kechib o'tgali,
Hashtarxon mulkinging yo'lin tutgali,

Sharob ichib, bizni xursand etgali,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Hashtarxon elida bordir Zulfizar,
Anga talab qilgan tikilib qarar,
Qaragan kishiga otasi berar,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Zulfizar Hashtarxon shohining qizi,
Olamda tengi yo'q, yakkadir o'zi,
O'zi erka, otasining yolg'izi,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Ko'p emish olamda uning hushtari,
Devonadan yetdi bizga xabari,
Ovg'an o'xshar shu gadoyning ishlari,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Devona ko'p gapni bilgan o'xshaydi,
Bilib, bu yoqlarga kelgan o'xshaydi,
Xohi kofir bo'lsin, xohi musulmon,
Bizdan madad talab qilgan o'xshaydi,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Tuman daryosiday qaynab-jo'shinglar,
Baland-baland bandargohdan oshinglar.
Go'ro'g'li qo'lidan olib sharobni,
Ichib turib, undan yo'lga tushinglar,
Aliyor-aliyor, qaysing talabgor.

Go'ro'g'li sulton qo'lida bir kosa sharob, talabgor bormisan deb shuncha qichqirsa ham, yerdan sado chiqsa chiqdi, ammo yigitlarining bittasidan sado chiqmaydi. Shunda qundizi telpak boshida, ayni yigirma yoshida, yo'lbars bilakli, qoplon yurakli, urushga kerakli, oy yuzli, quralay ko'zli, shirin so'zli Avazxon o'midan turib, Go'ro'g'li vallamatning qo'lidagi bir kosa sharobni olib ichib, dasti alif lom qilib, gardani-ni xam qilib, Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

So'z eshitib shirin-shakar tilingdan,
Vallamat, kosani oldim qo'lingdan,
Menga ber, otajon, izin, ijozat,
Hashtarxonga ketay jo'nab oldingdan.

Menga ber, otajon, izin, ijozat,
Hashtarxonning yo'llariga tushayin.

To'qol yol bedovim minib olayin,
G'animlar boshiga g'avg'o solayin,
Menga ber, otajon, izin, ijozat,
Borib Zulfizarni olib kelayin.

G'ayratim kelganda g'ayrat etayin,
Qancha bandargohdan kesib o'tayin,
Menga ber, otajon, izin, ijozat,
Hashtarxonning yo'llarini tutayin.

G'ayratim kelganda qaynab-toshayin,
Shunday changi safarlarga shoshayin,

Adab bilan so'zlar bunda Avazxon,
Aytgan talabgoring bo'lay, otajon,
Tezroq bergin-da izin, ijozat,
Hashtarxon eliga bo'layin ravon.

Shunda Go'ro'g'li Avazxon o'g'lidan bu so'zni eshitib: "O'g'lim, ko'rar ko'zim, agar Hashtarxon yo'lga talab aylagan bo'lsang, g'ayrat kamaringni belingga boylagan bo'lsang, bunday uzoq xatarli yo'lga to'qol yol bedovingni minma. Tablaga borganda, G'irko'kni abzallab minib olgin", — deb bir necha joydan timsol keltirib, shu so'zni aytdi:

Bolam, yosh o'g'lonsan, qaynab-toshasan,
Har bir ishga yoshlik qilib shoshasan,
G'irko'kni min, beray senga ijozat,
Ko'z ko'rmagan xavfli yo'lga tushasan.

G'irko'kday nazari tulpor tolmaydi.

Boshqa tulpor bunday yo'lga bo'lmaydi,
Ko'ngildagi aytganingni qilmaydi,
Burungidan bir gap bordir, jon bolam,
Dengizdan nariga borgan kelmaydi,
Faqat bunday changi yoqqa, chirog'im,

Shuytib G'irko'k otni olgin, chirog'im,
Ustiga abzalin solgin, chirog'im,
Bir o'xshatib oq fотиha berayin,
Undan keyin oldimga kelgin, chirog'im.

Quv Go'ro'g'li otang bilar har gapni,
Bolam, qo'yma aslo xulq-u odobni,
Bir o'xshatib oq fотиha berayin,
Hashtarxon yurtiga qilsang talabni.

Shunda Avazxon Go'ro'g'li sulton otasining istagini bildi. Dasti alif lom qilib, gardanini xam qilib, Go'ro'g'li sulton vallamatga qarab ta'zim qildi. "Kattadan — amr, kichikdan — xizmat" deb turib tashqari-ga chiqib, tablaxonaning oldiga bordi. Ammo Soqi miroxo'r tablaxonaning oldidagi supali ayvonda chilimning sarxonasiga mayda cho'qlardan terib, oq tamakini tutatib, gupillatib chilimning nayidan suvirib, chilimkashlikning kayfini surib o'turib edi. Bir palla Chambilning to'rasi Avaz o'g'lon kelayotir. Soqi miroxo'r ko'nglida: "Avaz o'g'lon G'irko'kning tablasiga bekorga kelmas. Go'ro'g'li vallamat bir xizmat-ga buyurgan. Avazxon bu tablaga kelib yurgan. Ha-da, biz ham uch-to'rt oy dam olib, ayolimizning oldida bo'lib, par yostiqaqqa yonboshlab, istirohat qilib, chochilib-yoyilib oladigan bo'ldik-ov", — deb Avaz o'g'longa qarab: "Keling, bolam, Avazxon", — deb qo'l qovushtirib, dasti alif-lom, gardanini xam qilib turdi. Shunda Bol Avaz G'irko'kning tablaxonasiga kirdi:

Bunda omonat odam jonidi(r),
Jonga qo'rg'on bo'lgan odam tanidi(r),
Odamdan esi ko'p jonivor G'irko'k ot
Bol Avazday egasini tanidi.

Bulbul sayrar gulni ko'rib kulganin,
Hech kim bilmas paymonasi to'lganin,
Jonvor G'irko'k siyxa tortib kishnadi,
Bilib turib Bol Avazning kelganin.

Jonivor bedovning yoli yonadi,
Bol Avazni ko'rib o'qranadi,
Boshin pastga solib, dumin o'ynatib,
Egasiga endi bo'ysunadi.

Bir nechalar xumor ko'zin yoshladi,
Bolim Avaz G'irko'kini qashladi,
Erkalatib nazarkarda bedovning,
Kumush bandli jilovidan ushladi.

Tulpor yarashadi yigit bolaga,
Minib kirar bo'lsa bozor, qal'aga,
G'irko'kning jilovin ushlab Bol Avaz,
Tayranglatib olib chiqdi dalaga.

O'ynoqlab jonivor na'ma ayladi,
Jumiyib atrofga nazar tayladi,
Jilovidan tutgan polvon Bol Avaz,
Jonivorni yakka mixga boyladi.

Komil pirdan har kim madad tiladi,
Kuygan qullar gapni gapga uladi,
So'zlay bersa har kim ham gap bo'ladi,
Tak-tak deb G'irko'k otni Bol Avaz,
Kokiliman yol-quyrig'in siladi.

Ota yurtga oshgan qilar erlikni,
Baxti qaytgan sho'rlar ko'rar hurlikni,
Tak-tak deyib G'irko'k otning beliga,
Qo'ya berdi mayin ipak terlikni.

Ustalar ishlata tesha, qirg'ini,
Nazar solgan ko'rar tog'dan bergini,
Ot beliga qo'ya berdi Bol Avaz,
Usti o'yma, osti movut chirgini.

Asli mard o'g'lonlar qilar erlikni,
Jo'mard derlar doim shirin tillikni,
Tak-tak deyib bolim Avaz, Bol Avaz,
Chirgining ustidan qo'ydi bellikni.

Mullalar o'qiydi zer-u zabarni,
Ustalar chopadi tesha-tabarni,
Tak-tak deyib qo'ya berdi Bol Avaz,
Korsoni kumush, tilla qoshli egarni.

Ulug' debon ostonaga bosh urdi,
Sirin aytmay g'animlardan yashirdi,
Ikki uzangi ikkovi ham tilladan,
Yarqillatib ikki yonga tushirdi.

Jonivorning yol-buyrug'i mayindi,
Mard o'g'lonning qilgan ishi qoyildi,
Tak-tak deyib tortaverdi Bol Avaz,
Osti yumshoq ipak patli ayildi.

Bir necha sanamning qobog'i durdi(r),
Xudo suygan olar munosib hurdi,
Undan keyin shunday yozib tashladi,
Zar sachochli o'zi zarhal dovurdi.

Bulbul shaydo bo'lar gulshan bog'iga,
Kim chidaydi ayriliqning dog'iga.
Bol Avazning yozib solgan dovuri,
Tushadi hayvonning baqalog'iga.

Bedovni tuzadi oyoqdan-boshdan,
Hech kamligi yo'qdir yo'rg'a yurishdan,
Ot dumiga sola berdi Bol Avaz,
O'n sakkiz qubbali karki quyushqon.

Har qubbasi katta edi tarkashdan,
Chuv-ha desa qutilar qanotli qushdan,
Ot beliga torta berdi Bol Avaz,
Poy to'shab tashlangan chig'atoy pushtan.

Tomosha qiling Bol Avazday kishiga,
Tilla o'muldiriq taqdi to'shiga,
Qo'tos bog'lab bo'yni uzun bedovga,
Qirq qubbali yugan urdi boshiga.

Jonvor G'irko'k po'lat suvliq chaynadi,
Bezangan so'ng gulday bo'lib jaynadi,
Zahar tilla isfixonni Bol Avaz
Obro'y ber, deb endi belga boyladi.

Bulbul oshna bo'lar bog'ning guliga,
Qaraydi intilib sog'-u so'liga,
Obro'y ber, deb minib otning beliga,
Talab qildi Shohdorxonning eliga.

Dubilg'a, qamchini tutib qo'liga,
Ne bir xayollarni joylab diliga.
Qo'sh po'pakli nayza, parli sari yoy
Yarashibdi Avazxonning beliga.

Kamar kissa sari o'qqa to'lgandi,
Shuytib yov-yaroqdan ko'b may bo'lgandi,
Hashtarxonday uzoq yoqqa Bol Avaz
Zulfizar qiz uchun talab qilgandi.

Choroynadan turli jilo ko'rgizdi,
Oftobga boqqanlar toldirar ko'zdi.

Go'ro'g'li sulton Xoldor mahram, Hasanxon va qirq yigiti bilan turibdi mayxonasining oldida. Ana shunda Avaz o'g'lonning sin-u simbatiga qarasa, galaga tashlanadigan sherday chirpinib, Hashtarxonday uzoq yoqqa talab aylab, otasidan, shu turgan pir-u juvon, yuguruk-chobonlardan fotiha tilab turibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton bir necha joylardan timsol keltirib, Avazxonga qarab, bir so'z dedi:

G'ayratim kelganda toshib-to'layin,
Qayda g'anim bo'lsa lotim olayin,
Hashtarxonga talab qilsang, chirog'im,
Qulog'ing tut, bir nasihat qilayin.

Har nimaga qayrilmagin, chirog'im,
Har nokasni do'st bilmagin, chirog'im.
Yo'l-yo'lakay mungliqlarning holiga
Ko'zing qisib, hech kulmagin, chirog'im.

Har yerda bo'lsang-da, manmanlik etma,
Bekas, bechoraning ko'nglin og'ritma,
Otliman, deb eshakliga qanqayma,
Bir piyoda chiqsa, besalom o'tma,
Zinhor takabburlik yo'llarni tutma.

Zulmman birovdan yulg'uvchi bo'lma,
G'ariblar holiga kirguvchi bo'lma,
Pahlavonman, dast-davlatim uzun deb
Kishi molin tortib olg'uvchi bo'lma.

Ahmoq aylab, ajva qilma birovni
Tark aylagin so'zman solib o'rovni,
Zinhor-zinhor gapchinezlik¹ qilmagin,
Gapchinezlik halok qildi nechovni.

Shoirlikdan murod so'zga naqshilik,
Nasihat bahona, qildim baxshilik.
Hargiz etma hech birovga yomonlik,
Qo'ldan kelsa, yaxshilik qil, yaxshilik.

G'irko'kning jilovin burib Bol Avaz,
Asta-asta mayxonaga yurgizdi.

Botir bo'lsa, dushman kirmas qalaga,
Barcha qoyil Avaz o'g'lon bolaga,
Bilib turib farzandining kelarin,
Go'ro'g'li ham chiqqan endi dalaga.

Bir necha sanamlar zulfini taradi,
Tom ustidan tomoshaga qaradi.
Bol Avaz kep shohsupaning ustiga,
Otasidan oq fotiha so'radi.

Bekaslar uchrasa, tumshuq turmagin,
Hajv aylab zinhor labing burmagin,
Oting o'ynoqlasa, ketma o'zingdan,
Kuchim bor deb kuchsizlarni urmagin.

Bu dunyo hech kimga vafo qilmadi,
Ko'ngildagi o'ylanganlar bo'lmadi,
Jamshid, Faridunman Zol-u Rustamzar,
Yurti olgan shoh Iskandar qolmadi.

Esi borlar mag'rur bo'lmas jahona,
Podsho ham, gadoy ham bir kun ravona,
Bir yog'i tug'ilmoq, o'lmoq bahona,
Shunday qo'nib uchar bir kaptarxona,
Quvonib bo'larmi bunday makona.

Shunday ketsang, biyobonni pastlagin,
Qayda bo'lsang, niyatingni rostlagin,
Har dushmandan o'jiz bo'lsang mabodo,
Er Xizirman qirq chiltonni eslagin.

Chirog'im, chuvog'im, shundan ketasan,
Poyonsiz biyobon yo'lin tutasan.
O'ttiz kecha-kunduz o'tgandan keyin,
Haybati zo'r bir daryoga yetasan.

Asli nazar ko'rgan G'irko'k ostingda,
U daryodan bir hatlashda o'tasan.
U daryodan o'tib tag'i yurasan,
Yurib-yurib bir qirlikka borasan.

U qirlikda qo'rg'onday qip solingan,
Hashamatli bir hovlini ko'rasan.

¹ So'zchan, boshqalarning so'zini to'smoq (Baxshi izohi).

Mardning ko'zi yonadi,
Asli gavhar donadi,
Go'ro'g'lidan duo olib,
Mard Avazxon jo'nadi.

Kuygan dillar yonadi,
Ichib suvga qonadi,
Go'ro'g'lidan duo olib,
Polvon Avaz jo'nadi.

Chaqmog'iga quv olib,
Mehtaraga suv olib,
Mard Avazxon jo'nadi,
Go'ro'g'lidan duo olib.

Oladi-oladi,
Ot soniga soladi,
Er Xizirning cho'lida
Obro' ber deb boradi.

Belda bellik bulkillab,
Bedov borar hilqillab,
Yonboshida mehtara,
Ot chopganda shilqillab.

Ot boradi arsillab,
Qilich-qalqon qarsillab,
Ot tuyog'i tekkan tosh,
Sinib ketar tarsillab.

Ot boradi durust qo'yib,
To'rt oyog'in juft jiyib,
Ot ustida Bol Avaz,
Borayotir quvinib.

Ot boradi intilib,
Oldiniga qimtinib,
Uzoq yo'lni kaltartib,
Yeb qo'yguday yutinib.

Ot soladi dikdika,
Qoyil bo'ling erlikka,
Irg'ib borar jonivor,
Gohi chikka, goh pukka.

Ariq labida andiz,
Daryo tubida qunduz.
Qistab ketib boradi,
Kecha demayin kunduz.

Mard kiyimi banotdi,
Dol bedovin o'ynatdi,
Ustidagi libosi
To'rt elli changga botdi.

Xom ekandi G'irko'k ot,
Oppoq ko'pikka botdi.
Kam-kam o'zin tuzatdi,
Gardanini uzatdi,
Shunday qistab jonivor,
Kecha-kunduz yo'l tortdi.

Qistagandan qistadi,
Goh baland, goh pastdadi,
Ot chopmoqqa Bol Avaz
Go'ro'g'lidan ustadi.

Kun keynidan kun o'tdi,
Tulporning joni qatti(q),
Bosgan izi tulporning
Quyunday changib ketdi.

Tekis kelsa bo'shatdi,
Nishab kelsa to'xtatdi,
Shunday qilib Bol Avaz
Kecha-kunduz yo'l tortdi.

Yo'l kelsa yo'rg'alatdi,
Qir kelsa qiyalatdi,
Shunday qilib Bol Avaz,
Kecha-kunduz yo'l tortdi.

Ariq kelsa irg'itdi,
Adir kelsa jilpitdi,
Shunday qilib Bol Avaz
Kecha-kunduz yo'l tortdi.

Bir joyda dam olmadi,
Biram to'xtab qolmadi,
Ot ustidan bir zamon
Tushgan dami bo'lmadi.

Kun o'tganni bilmaydi,
Biram orom qilmaydi,
Har bir xavf-u xatarni
Hech ko'ziga ilmaydi.

Biyobonni oralab,
Borar yo'lin saralab,
Adashmay deb oqshomlar,
Temir qoziqni qoralab.

Tuman bo'lsa, taxminlab,
Shu yoqdir deb hukminlab,
Shamolning yurishidan,
Borar yog'ini juplab.

Suvlari ado bo'ldi,
Charchadi, fido bo'ldi.
Bir oy yurmak hazilmi,
Yo'ldan ham zada bo'ldi.

Ol-ol yurdi, ol yurdi,
Ozgina emas, mo'l yurdi,

Avazxon shunday bir qirlikka chiqib qarasa, bir haybatli azim daryo ketib borayaptiki, hech qo'ying. Avazxon shuncha mamlakatlarda yurib hali bunchalik azim daryoni ko'rmagan edi. "Obbo, otamning ni-shon bergan daryosi shu ekan-da. Endi bundan G'irko'k kechib o'ta olarmikan", — deb picha qo'rqib, G'irko'k jonivorga qarab: "Yumshoq badaningga bir qamchini bersam, shu turgan azim daryodan o'ta olasanmi?" — deb shu so'zni aytdi:

Chiltonning qo'lidan chiqqan, G'irko'k ot,
Bir cho'pchishda o'tarsanmi daryodan,
Qamchi bersam, hoy jonivor, chatingga,
O'tarsanmi shu haybatli daryodan.

Senga minganimda baxtim yor bo'lsa,
Umrin kunlaridan hali bor bo'lsa.
Har yerda Er Xizir madadkor bo'lsa,
Bir cho'pchishda o'tarsanmi daryodan.

Burungi, hozirgi odating boshlab,
To'rt oyog'ing birdaniga juft tashlab,
Men tursam jiloving tortib tarashlab,
O'tarsanmi shu haybatli daryodan.

Kelibman turkmaning cho'lidan oshib,
Necha-necha tumanlarda adashib,
Egaring qoshiga tursam tarmashib,
Bir cho'pchishda o'tarsanmi daryodan.

Bu daryoning yo'qqa o'xshar poyoni,
Naryoqqa o'tgali yo'qdir imkoni,
Ey, otamning aqli raso, hayvoni,
O'tarsanmi shu haybatli daryodan.

Tulpor degan qimtinmoqqa tashnadi(r),
Har pilla to'daga talab kishnadi,
Avazxonning so'zlarini eshitib,
Narmon qarab bir depsinib kishnadi.

Shuytib qistab Bol Avaz,
Bir oy choqli yo'l yurdi.

Tinglang, so'zim sarosin,
Bu dostonim sirasin,
Bir oydan kay Bol Avaz
Oldi daryo qorasin.

Ag'darilib oqar daryo pastiga,
Quloq soling so'zimning payvastiga,
Bir oy choqli yo'l yurgan so'ng Bol Avaz,
Yetib bordi bir daryoning ustiga.

Shunda Avaz mard ham qaynadi-jo'shdi,
Kuchiga kuch kelib G'iroti toshdi.
G'irotgatga g'ayrati ulashdi,
G'irko'kning jilovin narmon to'g'rilab,
Suvni kechmak bo'lib daryoga tushdi.

Daryo suvi bu ko'tarilib ketdi,
Sonsiz adr, qirday bo'lib yeladi.
Shovullagan suvning oqish ovozi,
Har qanday odamning aqlin oladi.

Dono mavlon endi o'zi biladi,
Avaz xaqqa tavakkalni qiladi.
Bir bugat suv bosib kelsa mabodo,
G'irko'k bilan ikkovi nobud bo'ladi.

G'irko'k bugat suvdan oshib boradi,
To'lqinlarning zarbiga chap beradi,
Sekin-sekin ko'tarilib havoga,
Qirq olchinchu balandlikdan yuradi.

Tavakkalchi murodigaga yetadi,
O'ychi o'ylay-o'ylay oxir ketadi.
Asli nazarkarda G'irko'k jonivor,
Shunday qilib ul daryodan o'tadi.

Kilkili kelganga bari kelishdi,
Murod-u maqsadga ham qovushdi,
Qirq gaz balandlikdan pastlab jonivor,
Borib nargi yaypon qirlikka tushdi.

Ana shu qirlikda Avazxon G'irko'kdan tushib, bedovga bir dam berib, o'zi picha dam olib ovqatlanib, G'irko'kning abzalini boshqatdan o'xshatib, ayil-pushtanini sozlab olib, tag'i bedovning beliga minib, Hashtarxonni izlab keta berdi.

Yurib tulpor tolami,
Ora yo'lda qolami,
Shunda qolib ketdirsak,
Qo'shig'imiz chalami.

Tag'in narmon jo'nadi,
Yo'l jabriga ko'nadi,
Mulgib, mulgib yo'llarda,
Uyqusiga qonadi.

Jarlar irg'ib, soy kechdi,
Qo'riq kechib, qir o'tdi,
Shunday qilib Bol Avaz,
Tag'in hafta yo'l yurib,
Baland do'nglikka yetdi.

Shudgorlar yotibdi do'ngning ostiga,
Yam-yashil javdari bitib pastiga,
Shu balandlikman yurib Bol Avaz,
Yetib bordi bir hovlining ustiga.

Ana shunda Avazxon: "Otam nishon bergan hovli shu bo'lsamikan?" — deb u hovliga qarab bora berdi. Endi gapni Chamidxondan eshiting.

Chamidxon rom ko'rib: "Go'ro'g'li sulton Zulfizarni kim olib keladi, deb talab solsa, qoshida qo'lqanoti bo'lgan Avazxon Go'ro'g'lidan ijizat olib, G'irko'k otiga minib, bu yoqlarga keladi. Avazxon asli nazarkarda alpardan bo'lganligi uchun bir uxlamasa, qirq kecha-yu qirq kunduz uxlamaydi. Bir uxlasa, o'n kecha-yu o'n kunduz uxlaydi. Avazxon Chambildan chiqib jo'nagandan keyin Hashtarxonga haftaning yo'l qolganichalik yergacha qirq kunlik yo'l. Ana o'sha joyga kelib, bir to'xtasa, Avazxon uxlashi mumkin. Ana shunda bir balo qilib, Avazxonning korini qilarman. Uni o'ldirib, terisiga kirib, Avazxon bo'lib borib, bir balo qilib, Zulfizarni o'zim olarman", — deb bir qizni yo'lda tutib olib kiyintirib, qo'ldan Zulfizar qilib, ikki zulfini zarga botirib, sochiga mushk-u anbar sepib qotirib, o'zi bir yumalab, Zangi zargar suratiga kirib, Avazxonning kelar yo'lida ilm-u jodugarlik bilan bir hovli bino qilib, Chamidxon sirg'a va uzuk yasayotgan Zangi zargar bo'lib, haligi qiz bilan payt poylab, qizga ham o'rgatadiganini o'rgatib, ikkovi tura berdi.

Avazxon hovliga shunday rav bo'lib qarasa, darvoza ochiq turibdi. Darvozaning to'g'risida bir katta peshayvonli uyning ayvoni bo'lib, ana shu ayvonda ostiga julqurs gilam, ustidan qalin ko'rpalarni to'shab, ikki yoniga ikkita yostiqni qo'yib, bir kelbati juda kelishgan, sochini mushk-u anbar bilan qotirgan, zulfini tillaning suviga botirgan, uzun sochli, qalam qoshli, surma ko'zli, parizod mengizli nozanin xuddi podsholarning qiziga o'xshab, zarbobga o'ralib, to'vusday taralib, ming ishva-noz bilan goh chikkasiga, goh pukkasiga buralib o'tiribdi, oldida bir xontaxtaning ustida katta tilla la'lining ichida to'qqiz xil laziz taom, to'qqiz xil shiravor turibdi. Har zamonda qo'lini uzatib, shiravorlardan olib, oldidagi qirmizi choynakdan mashhadi piyolaga ozroq choy quyib, choyni qult etkizib yutib, oppoq tomog'ini g'imillatib, labini jimillatib o'tiribdiki, hech qo'ying. To'g'risida ostida eski sholcha, sholchanning ustidan bir yalp etar yalangpo'stak to'shab olgan, ustida po'stin, boshida yorg'oq teridan bo'lgan do'ppi, oyog'ida yorg'oq mahsi, oldida bir qo'l ko'rikcha¹, ko'rikchaga ozgina olovni pish-pish etkizib bosib, kichkina tushchaga kichkina bolg'acha bilan chiq-chiq etib urib, ko'rikchani dami bilan olovdan bo'shab chiqqan oltin yoki kumushni cho'zib, barmoqqa o'xshash kam-kam ingichkarib ketgan uzun qolipga o'rab, bir barzangisifat zargar ha deb uzuk qilib yotibdi. Shunda Avazxon bu manzarani ko'rib, aqli lol bo'lib, ayniqsa, parisifat qizga mahliyo bo'lib: "Agar shu qiz otam aytgan hiyvogar² pari bo'lsa ham, Zulfizardan hech kamligi yo'q. Balki Zulfizardan ziyod ekan. Yigit degan oldidan chiqqan naqdini ko'rib keta beradimikan? Ol-ol, bunday qulay gagirtaklar yigit kishilarga juda kam uchraydi", — deb yuragini shayton qitiqlab, Rahmon bo'lsa: "Yo'q, shoshma, avval qizni sinab ko'r. Sabr qilsang, g'o'radan holva pishadi, degan-ku", — deb, nafs yana: "Oldida bir qo'lidan chumchuq o'lmaydigan zangi quldan boshqa kishi yo'q. Shunday pokiza gavhar shamchiroqni qo'lga olib, hech bo'lmasa, bir muchchi-quchoq qilib, bir kecha oldida qolib, maqsadni hosil qilib ketmay joning yo'qmi?" — degizib yuragini turtibdi. Shuytib, Avazxon darvozadan qarab, qaqqayib tursa,

¹ Ko'rikcha — ko'ra, zargar va temirchilarning metall critadigan otashdoni.

² Hiylagar.

u parisifat qiz Avazxonga qarab, marg'ulini burab, biqiniga qo'lini tirab, qoshini qoqib, ishva-yu karashma bilan Avazxonga qiyo boqib, bir so'z dedi:

Jamolim kelbati ko'kda misli oy,
Diydoringa boqmay ketgan jonga voy.
O'zim shohman, qulim bo'lsa Chaparvoy,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Qomatim misoli o'ram guldasta,
Tilim asaldayin, labimdir pista,
Senday changi yigitga men havasda,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Sochim mushk-u anbar, belimdir tolma,
Zulflarim zardandir, yuzimdir olma,
Kel, quchoqla, voy-voy, o'zimdanda qolma,
Yaxshi yigit, mendan boshqani olma,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Ko'zim shahlo, qalam qoshim uchqudir,
Nozim baland, tolma belim quchqudir,

Tilim shirin, bolday so'rib ichkudir,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Nima xayol keltirasan o'yingga,
Har holda munosibdirman bo'yingga,
Na qilsang ham, ixtiyor ra'yingga,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Qarab olgin qaddim baland-pastiga,
Bog'bon bo'lg'in olmazorim ostiga,
Qo'ygan qadamlaring diydanda ustiga,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Meni olgin, beray o'z ixtiyorim,
Hadya aylay bog'da pishgan anorim,
Zulfizarman, kecha-kunduz bo'l yorim,
Xush kelibsan, ana manzil, ana joy.

Bu so'zni parizod aytdi. Shunda Avazxonga aqli aytdi: "Ey, Avazxon, senga otang jo'nayotganida nimalar deb nasihat qilgan edi. Bir yoqqa qaratib o'q otilsa, yo'lda borayotganda bo'sh ketsa, nishonaga borib tegmasligi turgan gap. Men o'zim bu yoqlarga Zulfizar deb kelib turib, bu Zulfizarga o'xshagan qizga qayrilib, o'zim axtarib kelayotgan haqiqiy Zulfizardan ayrilib qolamanmi", — deb o'ylab, tag'in uyqusi tutib, ko'zi mulgib, zo'rg'a ko'zini ochib: "Tavakkal endi. Yo bud bo'lar, yo nobud bo'lar", — deb isfihoni xanjarini g'ilofidan sug'urib qizni ham, qoshidagi Zangi zargarni ham chopib tashlamoqchi bo'lib, xez qilib oldiga boraberd. Shunda qarasa, haligi Zargar zangi darrov bor buyumlarini yig'ishtirib, bir xaltaga solib, xaltani bo'yniga osib, bir yumalab quzg'un-qarg'a bo'lib, falakka parvoz qilib uchib ketdi. Quzg'un-qarg'a uchib ketgandan darrov Avazxonning uyqusi barq etib ochilib ketdi. Qarasa, haligi parisifat qiz avvalgiday malika emas, tap-taqir dalada ko'kkina oddiy ko'ylak kiygan sarg'ichgina o'rtacha bir qiz turibdi. Shunda qiz Avazxonga qarab, bir so'z dedi:

Qo'ling saqla, bir kanizing bo'layin,
Hamisha oldingda xizmat qilayin.
Bor desang, har yerga borib kelayin,
Odil o'g'lon, rahm ayla, o'ldirma.

Emas joyda paymonamni to'ldirma,
Xanjar bilan osiy ko'nglim tildirma,
Bu yalang sahroda loshim qoldirma,
Odil o'g'lon, rahm ayla, o'ldirma.

Men bir dehqon qizi, yo'lda tutildim,
Jodugar ilgiga bandi etildim,
Sabab bo'lding — ul yomondan qutuldim,
Odim o'g'lon, rahm ayla, o'ldirma.

U zolim kelib mening qo'lim boyladi,
Zulfimga zar suvin yoqib tayladi,
Boyagi gaplarni ta'lim ayladi,
Odil o'g'lon, rahm ayla, o'ldirma.

Bildim seni Hashtarxonga borasan,
Borib turib Zulfizarni ko'rasan,
Iymoning zo'r, boqsang, bardosh berasan,
Odil o'g'lon, rahm ayla, o'ldirma.

Bir mungliq mushtipar dehqon qiziman,
Kelgan edim ul zolimning so'ziman.
Amir qilsang, xizmatkoring o'zimman,
Odil o'g'lon, rahm ayla, o'ldirma.

Avazxon dehqon qizning so'zini eshitib, bu gaplarning bari Chamdixon jodugarining hiylasi ekanini bildi. "Asli xon otam bu gaplarni oldindan bilgan ekan. Shuytib, menga karomatli nasihatini qilgan ekan. Pok bo'lmasa, ish o'sal bo'lgan ekan. Bunday xatardan qutulgan jonim foydaga qolgan ekan. Shuytib, bu

gaplar biz uchun qulay bo'lgan ekan", — deb o'ylab, xanjarini g'ilofga qaytarib solib, qizga tasalli berib, uzangiga oyog'ini tirab, mo'ylovini burab, bir so'z dedi:

Bayon etding, bilib oldim holingni,
Qo'rqma, singlim, mendan haros' aylama,
Zolim ayyor tutgan ekan qo'lingni,
Dehqon qizi, mendan haros aylama.

Odil turgan joyga zolim yo'lolmas,
Yo'lagan pilla ham bir ish qilolmas,
Haqman nohaq hech vaqti teng kelolmas,
Qo'rqma, singlim, mendan haros aylama.

Har amirga kerak senday gajakdor,
Men bilmayman asli nima o'ying bor,
Hozircha bo'l bunda menga xizmatkor,
Dehqon qizi, mendan haros aylama.

Jodugardan xalos etdim boshingni,
Ochiq-oydin qildim tegra-do'shingni,
Oqizmagin xumor ko'zdan yoshingni,
Qo'rqma, singlim, mendan haros aylama.

Sabab bilan keldi bunda Avazxon,
Shuytib bo'ldi, e, qiz, mushkuling oson,
Endi hargiz bo'lma xotir-parishon,
Dehqon qizi, mendan haros aylama.

Men qarayman ixtiyor-u ra'yingga,
Xohlasang, berayin teng-u poyingga,
Eltib qo'yay avval kelgan joyingga,
Qo'rqma, singlim, mendan haros aylama.

Shunda Avazxondan dehqon qizi bu so'zlarni eshitdi. Undan keyin qiz yuragini bosib olib, Avazxonning adolatli haqiqiy o'g'lon ekanini bilib, Avazxonga qarab, marg'ulini burab: "Asli men uyimdan qo'ziqorin terib kelishga chiqqan edim. Dalada boyagi jodugarga yo'liqdim. U meni tutib olib, o'rgatadiganini o'rgatib, qo'ldan yasab, "Hozir shu yerga bir podshozoda keladi. Seni o'shanga bera-man", — deb aldab, shu yerda jodugarlik bilan bir hovli bino qilib, o'zi zargar suratiga kirib o'tirdi. Endi bo'lsa, u jodugarning jodusi sindi. Sening ham, mening ham ko'nglimiz tashvishdan tindi. Endi sen menga og'alik qilib, meni kelgan joyimga eltib qo'yadigan bo'lsang, men ham sening meni jodugarning qo'lidan xalos qilib, menga yaxshilik qilganing uchun senga picha xizmat qilib, bir joyni nishon berib ketay, — deb Avazxonning oldiga tushib, bir-ikki qirdan oshib, uzoqdan bir jarlik joyni ko'rsatib. — Ana o'sha joyning etagidagi oz-moz tutun bilinib turgan nuqtaga borsang, o'g'rilarning podshohining makoni bor. U yerda menga o'xshagan mushtipar qizlar, qancha yigitlar, savdogarlar bandi bo'lib yotibdi. Borib, xuddi meni jodugarning qo'lidan xalos qilganday, ularni ham o'g'rilarning qo'lidan xalos qil. Bandilarning ichida Davlat degan bir yigit bor. U menga xushtor edi. Ahvolimizdan otam ham, onam ham xabardor edi. Endi bu yog'iga menga javob ber. Men o'zim ovulimga keta beraman. Agar Davlatni o'g'rilarning qo'lidan qutultirib yuborsang, u ham o'zi bizlarnikiga yetib boradi. Undan keyin murod-u maqsadga yetishimizni o'zimiz bilamiz", — deb turdi. Shunda Avazxon: "Men avval seni uyingga yaqinroq kuzatib qo'yay. Mabodo Chamidxonning qo'liga tag'i tushib qolib, yo bo'lmasa o'g'rilarning qo'liga tushib qolib, halok bo'lib ketsang, men nomard bo'laman. Yur, endi uyingga qarab yo'l boshla, boshqa gaplarni tashla", — deb qizni iyartib uch-to'rt soydan oshdi. Qiz: "Ana bizning ovul. Bu yog'i o'zim qo'ziqorin terib yuradigan joylar", — deganidan keyin Avazxon: "Bo'lmasa, omon bo'l. Agar o'g'rilarning o'rtasidan Davlatni topsam, oldingga yuboraman", — deb qiz bilan xo'shlashib, G'irko'kning jilovini burib, orqasiga qarab qaytib ketdi.

Shuytib, Avazxon qiz nishon bergan jarlikni etaklab, uch toshlar chamasi yo'l bosib, bir katta darvozali qo'raga yetib bordi. Qo'raning devori o'n bir paxsa baland ekan. Darvoza bo'lsa, qulflangan. "Qani, boshqa yoqdan ichkariga kiradigan og'iz bormikan", — deb qo'raning sirtidan aylanib ko'rdi. Qo'raning orqa tomoni qirlik bo'lib, tagi nishob, sanoqsiz ko'p to'la ekan. Bu yog'idan qaragan odam qo'raning ichini jovlik ko'rsa bo'lar ekan. O'rtalikda ikki tomoni ham peshayvonli, taxminan qirq bolorli xona turibdi. Hech kim ko'zga ko'rinmaydi. Faqat u xonadan g'ijjak tovushi keladi. "O'g'rilarning podshohi shu xonada yigitlari bilan bazm qilib, ichkilikbozlik bo'lib yotgan bo'lsa kerak", — deb G'irko'kning jilovini burib, qamchini berib, pastga qaratib qo'yib yuborgan edi. G'irko'k jonivor ham dik etib bir sakrab, balanddan qo'raning ichiga tushib qo'ydi. Shunda Avazxon peshayvonli xonaga qarab, uzangiga oyog'ini tirab, bu xonada tirik jon bormisan, deb so'rab, bir so'z dedi:

¹ Haros — qo'rquv.

Soz-u suhbatlarga do'st-u yormisan,
Musofir mehmonga talabgormisan,
Uzoq yo'ldan horib-charchab kelaman,
So'ylashmakka biror odam bormisan?

So'zlasam singadi so'zlarim toshga,
Bir jondor yo'q bunda savol so'rashga,
Qulog'imga chalinadi xirillab,
Bilmayman g'ijjakmi yo bir boshqa.

Bu yerdagi bari o'g'ri, bezori,
Odamlarga tekkan jabr-u zarari,

Shunda ichkaridan bir kallasi yalang odam dovdirab chiqib: "Oha-oha, otdan tush. Aroq bor, sharoq bor, o'yin g'ij-g'ij", — deb zo'rg'a gapirib, qo'lini sermab, tag'i dovdirab, ichkariga kirib ketdi. Avazxon o'ziga o'zi aytdi: "Bu bachchag'ar o'g'rilarining bari mast-alast ekan. Hech kim bilan hech kimning ishi yo'q. Bular darvozamiz berk, qo'ramizga hech kim kela olmaydi, deb bari olamdan bexabar, o'z havoniga nasha qilib, asir qiz-u juvonlarni o'ynatib yotganga o'xshaydi. Men avval to'lalarni bir-bir ko'rib chiqay. Qani, nima gaplar bor ekan", — deb G'irko'kdan lip etib tushib, G'irko'k jonivorni bir yakka mixga bog'lab, bir to'laning eshigini ochib ichiga kirsas, o'nta ot bog'liq turibdi... Bu to'ladan chiqib, ikkinchi to'laga kirsas, bu to'lada ham o'nta ot bog'liq turibdi. Shunday qilib, to'rt to'laga kirib chiqib, qirqta ot bog'liq turganini ko'rdi. Yana bir necha to'lalarga kirib, bir xillarida qora mol, so'qim, bir xillarida g'ulmi qo'y, so'qimlarni ko'rdi. Bir xil to'lalar shunday qimmatbaho kiyimlar, bir xil to'lalar shunday qimmatbaho buyumlarga to'la ekan. Tag'in bir to'laga kirsas, ichida totor, qalmoq, o'ris, churchut asir ayollar. Bir xillari xamir kesib, bir xillari go'sht to'g'rab, ish qilib, har qaysisi bir nimaga mashg'ul bo'lib yotibdi. Shunda Avazxon u asir ayollarga qarab, bir so'z dedi:

Hormanglar, hormanglar, qizlar, hormanglar,
Vijdon saqlab yomon yo'lga bormanglar,
Tolmas qo'lni harom ishga qormanglar,
Opalar, singillar, salom sizlarga.

Bir-biridan ziyoda, olma, olingiz,
Yurakda g'am, ammo ishda qo'lingiz,
Tangri ochsin bog'liq bo'lgan yo'lingiz,
Opalar, singillar, salom sizlarga.

Quvnoq yuzlaringizdan gullar uyalur,
Bosgan izingizdan atir qo'zgalur,

Ichkilik bor bo'lsa, biz ham talabgor,
Bo'p kelaman uzoq yo'ldan xumori.

Bedovimni do'ng adirda yelganman,
Men baringning kirdoringni bilganman,
Siylasang, mehmonman, bo'lmasa, yovman,
Shuytib bunda talab solib kelganman.

Chambildir diyorum, o'tim Avazxon,
Taslim bo'lmasanglar, solay to'polon,
Chiq baring, e, bachchag'arlar, dalaga,
O'lishga loyiqsan, hammang beimon.

Adolat bor yerdan zulm yo'qolur,
Opalar, singillar, salom sizlarga.

Bundan buyoq o'ynadinglar, kuldingle,
O'g'rilar ilgidan xalos bo'ldingle,
Bas, yetadi shuncha horib-toldingle,
Opalar, singillar, salom sizlarga.

Go'ro'g'li o'g'liman, ismim Avazxon,
Bermayin deb keldim zolimga omon,
Ozodlik yetishdi, bo'ling shodumon,
Opalar, singillar, salom sizlarga.

Avazxonning bu so'zini asir ayollar eshitib, bari birdan quvonib, yig'lab yubordilar. Avazxon darrov borib, asir ayollarning bari bilan ko'rishib, ularga dildorlik berib, barini iyartib dalaga olib chiqdi. Tag'in bir-ikki to'lalarni ko'rib-ko'rib chiqdilar. Bu to'lalarda nor tuyalar, oziq-ovqatlik: bug'doy, gurunch, arpa, un, moy, go'shtlar to'la ekan. Tag'in bir xil to'lalarda beda, somon solib qo'yilgan ekan. Asir ayollar Avazxonni boshlab tag'in bir to'laga kirdilar. Kirsas, bir to'lada zanjir, kishan, egovlar to'lib-taxlanib yotgan ekan. Shu yerdan asir ayollar bir necha egov olib, Avazxonni eng so'nggi to'laga olib kirdilar. Bu to'lada qirq choqli yigit va o'rta yashar odamlar temir kuanlarga kuanlanib qo'yilgan ekan. Ayollar borib barini bir boshidan temir kuanlarini egovlab qirqib, bir soatga qoldirmay, hammasining qo'l-oyoqlarini banddan ozod qildilar. Undan keyin borib asirlar Avazxon bilan quchoqlashib ko'rishib, bari o'g'rilarini shu mastlik pillasida qo'lga olmoqchi bo'lib, bari birdan yopirilib o'g'rilar bazm qilayotgan xonaning dahliziga kirib borishib, u yerda osig'liq turgan o'g'rilarining anjom-aslahalarini bitta-bittadan olib, ichkariga kirib

bordilar. Mast-alast bo‘lib, bir-ikki asir qizlarni o‘ynatib, g‘ijjak chaldirib o‘tirgan o‘g‘rilarning hushi boshidan uchib, ko‘zlari baqrayib, oqrayib, tos tepasiga bitib qola berdilar. Bari yigitlar olib borgan zanjirlari bilan o‘g‘rilarni band qilib ola berdilar. Avazxon bo‘lsa o‘g‘rilarning podshohini bog‘lab olmoqchi bo‘ldi. Ammo bachchag‘ar o‘g‘rilarning podshohi ko‘p zo‘r ekan. Mastlik holida kallasini yalangboshlab, turtib yiqitmoqchi bo‘lib, kallasini har yoqqa sermab kela berdi. Avazxon ham bo‘sh kelmay, o‘g‘rilarning podshohini mahkam qisib, bir nuqib yerga yotqizib, qorniga bir-ikki tepib, zanjirlab tashlab: “Sening ilojing oson edi-ku, lekin bobong hazrat Jaltongning arvochini hurmat qildim-da”, — deb barcha o‘g‘rilar qatori podshohini ham eltib, to‘laga solib qamab qo‘ydi. Undan keyin Avazxon barcha ozod bo‘lgan asirlarni to‘plab, Hashtarxonga borayotgan yigirmata savdogardan boshqalarini yo‘lda avboshlik-beboshlik qilmasdan o‘z ovullariga borishlarini tayinlab, yigirma savdogarning molidan boshqa qo‘rada to‘plangan narsalarni ularga bo‘lib, to‘g‘ri taqsim qilib, bariga javob berib yubordi. Chamidxonning changalidan qutilgan dehqon qizining oshig‘i Davlat ham o‘z qishlog‘iga bir ot, anjom-aslahasi bilan beshta boqma qo‘y, bir boqma novvos, ming tanga pul, bir xurjin alak va parcha o‘ljali bo‘lib qaytib ketdi, qishlog‘iga borib, haligi qizga uylanib, murod-maqsadiga yetdi. Bu yoqda Avazxon Hashtarxonga boruvchi savdogarlarga qarab, bir so‘z dedi:

Asli men Bulg‘ordan bunda kelaman,
Har qayerga borsam, amrim qilaman,
Sizlarman safarga birga boraman,
Shuhratli Saydullo hazrat bo‘laman.

Piri yo‘qlar bo‘lsa, pirluk qilaman,
Karomatman kishi jonin olaman,
Hashtarxonga niyat qilib boraman,
Atoqli Sayfulla hazrat bo‘laman.

Asli Bulg‘or shahrida o‘sganman,
Qayda zolim bo‘lsa, yo‘lin to‘sganman,
Tulpor minib, sovut-qalqon osganman,
Yomon ko‘rsam tappa tutib bosganman.

Oshiqlarning yurak-bag‘ri tilindi,
Sahar pilla gartak ko‘zi ilindi,

Bu qo‘rada qancha mazlum yotgani
Haqdan amr kelib, menga bilindi.

Necha mazlum sahar duo qilgandi,
Xudo dargohiga qabul bo‘lgandi,
Haqdan amr kelib menday hazratga,
Bu qo‘raga karomat qip kelgandi.

Baring endi haqqa shukur qilinglar,
Ygirmang ham menga murid bo‘linglar,
Men oldin yurayin, sizlar iyarib,
Urod o‘qib yo‘lda jahr solinglar.

Banddan qutuldinglar bo‘lib bahona,
Har yerda qo‘llagan qodir yagona,
Qani endi baring tushib orqamga,
Hashtarxon bo‘layin bundan ravona.

Bulg‘orlik Sayfullo hazratning nomini faqat uzoqdan eshitib yurgan savdogarlar: “Ha, o‘zi ham Sayfullo hazratdan boshqa hech kim bu zolimlardan bizlarni qutultira olmas edi-da”. — deyishib, barilari Avazxonning etagini ko‘zlariga surta bordilar: “Mayli, afandim, Hashtarxonga siz bilan birga boramiz. Nima desangiz, aytganingizni qilamiz. Endi so‘fiy bo‘lamiz. Banddan qutulgandan bu yog‘i bizlarga foydaga qolgan ziyoda umr”, — deyishib, bari birlashib, dobirlashib, tuyalariga yuklarini ortishib, qator qilib, dambir-dumbur bo‘lishib, har qaysi bir otga minib, bilganlari urod o‘qishib, bilmaganlari ha-ha, omin, deyi-shib, Avazxonga ergashib, qo‘raning darvozasini ochib, bari Hashtarxonga qarab ravona bo‘ldilar.

Shuytib, yo‘l yurib, yo‘l yursalar ham, mo‘l yurib, yo‘l-yo‘lakay “Eldan burun nog‘ora”, deganday, Sayfullo hazrat Hashtarxonga qarab borayotgan emish. Ana o‘tar emish, mana o‘tar emish, deyishib, qayerda bo‘lsa, Avazxonni izzat-ikrom bilan tushirib, yigirma kishisi bilan qo‘shib mehmon qilar edilar. Mishgami qo‘shilib, bir manzilda “Asli shu yigirma kishi asir ekanmish, Sayfullo hazrat Bulg‘orda o‘tirsas, xudodan ovoz kelib, karomat qilib, falon manzildagi asirlarni borib qutultirgan emish. Undan keyin Sayfullo hazrat otiga minib, ko‘z ochib yumguncha bo‘lmay, asirlarning ustiga yetib kelgan ekan. U yerdagi jami zolimlarni o‘ldirib, bari asirlarni qutultirib olgan ekan. Shundan beri asirlarning bari Sayfullo hazratga murid bo‘lib qolgan ekan. Endi Hashtarxonga borar emish, podshohni ko‘rar emish. Bir karomat bilan Zulfizarni odamlar ko‘rsa ham behush bo‘lmaydigan qilib qo‘yar emish. Avliyo odamga bunday ishlar nima

degan gap”, — deyishib, borgan sayin Avazxonga ko‘proq odam ergasha beradi. Yo‘lda hech kim Avazxondan qo‘rqib: “Balki o‘ylaganimizni ham Sayfullo hazrat oldindan bilib borayapti”, — deyishib, biror masala so‘ray olmas edilar. Bo‘lmasa, sipohlikda yurgan Avazxon eshon hazratlarining savol-javobini nima bilsin. Faqat siyosatni qo‘ldan bermay, jo‘rtaga Sayfullo hazrat bo‘lib borayapti. Shuytib, Avazxon ergashgan kishilar bilan to‘rt yuz kishini ergashtirib, Hashtarxonga yetib bordi. Hashtarxon podshohi ham allaqachon: “Bulg‘ordan Sayfullo hazrat kelar emish”, — deb eshitib, barcha a‘yon-davlatini peshvoz chiqargan edi. Podshoning o‘zi ham sarbozlari bilan surnay-karnay qo‘yib, Sayfullo hazratni kutib olmoq uchun Hashtarxondan dalaga chiqdi.

Shu vaqtlar ko‘klam fasli bo‘lib, Zulfizar qirquin kanizlari, xo‘ja saroy oshpazlari bilan sahroga ovga chiqib, qirq kun sayil bahor etmak uchun bir joyda sarparda o‘tovlar tiktirib, shu sarparda o‘tovlariga yaqin yerlarda ov qilib, chovkon o‘ynab, ko‘klamning gashtini surib yurar edilar. Ammo Sayfullo hazratning Bulg‘ordan Hashtarxonga yuzlanib kelayotgan emish, degan xabarini Zulfizar ham eshitgan edi. Zulfizar xizmatkorlaridan yo‘lga chiqarib, Hashtarxonda birinchi bo‘lib, hammadan avval Sayfullo hazratni o‘zim mehmon qilsam, deb niyat qilgan edi. Avazxon to‘rt yuz kishi bilan Zulfizar tayinlab qo‘ygan xizmatkorlarning ustidan borib qoldi. Qarasa, ulovlarini o‘tga qo‘ygan uch-to‘rt kayvoni ayollar o‘tiribdi. Bellaridagi zarli po‘talaridan podsholikning xo‘jasaroylari yoki kanizaklari ekanligi bilinib turibdi. Avazxonni to‘rt yuz kishi bilan ko‘rgandan bari o‘rinlaridan turib, dasti alif-lom qilib, salom berib, ayollarning ichidan biri so‘zga chechanrog‘i Avazxonga qarab bir so‘z dedi:

Assalomu alaykum, bulg‘orli mehmon,
Baring karam aylab, chorlar malika,
Bosgan izingizga bo‘laylik qurbon,
Buyoqqa marhamat, chorlar malika.

Afandim, dong‘ingiz olam ketibdir,
Podshohning ham qulog‘iga yetibdir,
Hammadan ham avvol mehmon etgali,
Zulfizar malikam niyat etibdir,
Yuring karam aylab chorlar malika.

Malikam niyati zoye bo‘lmasin,
Bizlardan ham tag‘i ko‘ngli qolmasin,
Kanizlarni erinchaklik qilgan, deb

Yuragiga shunday tugun olmasin,
Bu yoqqa marhamat, chorlar malika.

Zulfizar malikam juda bir erka,
O‘tovida qirquin kanizman birga.
Niyati shu sizday oliy hazratni,
O‘zi xizmat qilib o‘tqizar to‘rga,
Yuring karam aylab, chorlar malika.

Zulfizarning desa, degani o‘rol,
Podsho ham keladi shunda bir mahal,
Nomahram bir qizga mehmon bo‘ldim, deb
Tag‘i o‘ylab qolmang, hazrat, bemalol,
Bu yoqqa marhamat, chorlar malika.

Haligi ayol yugurib kelib, Avazxonning uzangisini ko‘ziga surtib, G‘irko‘kning jilovini mahkam tutib, Zulfizarning sarparda o‘tovlari tikilgan yoqqa qarab yura berdi. Avazxon ichida: “Xudo beraman desa, o‘zi o‘ralashib kela beradi-da. Ana endi Zulfizarni ham oson ko‘radigan bo‘ldik”, — deb marqabaga borgan bo‘lib¹, jo‘rttaga dim indamay, ko‘zini yumib, G‘irko‘kni o‘z ixtiyoriga qo‘yib borayotir. Xizmatkor ayollar bo‘lsa: “Hazrat osongina bu yoqqa rayi qildi. Bizlarda gunoh ko‘p bo‘lsa ham Zulfizar hamma ayblardan pok ekan-da. Shunday zotlarning hurmatidan olloh bizlarni ham yarlaqaydigan bo‘ldi-da”, — deyishib borayotir. To‘rt yuz kishilar bo‘lsa, kam-kam tentak bo‘lib, jahri baland tushirib borayotir. Shuytib, Avazxon ming izzat-ikrom bilan Zulfizarning taxlab qo‘ygan sarparda o‘toviga tushirildi. Zulfizar boshiga oq farangi ro‘molini layli tashlab, ro‘molning bir uchini og‘ziga tishlab, qirquin kanizlari bilan dasti lom-alif qilib turibdi. Haligi xizmatkor ayol Avazxonni to‘rga o‘tqazib, yetti qavat ko‘rpaning ustiga o‘tqazib qo‘ydi. Boshqa bir necha xo‘jasaroylar chopqillashib, to‘rt yuz kishini sarparda o‘tovlarga joylab, taomlar tortishib, choylar damlashib yotdi.

Ana endi Zulfizar oyim, xulqi ho‘yi muloyim, uyalib, odob saqlab, Avazxonning oldiga bir-ikki kanizi bilan assalom, deb salomga kirdi. Ko‘zining tagi bilan Avazxonga qarasa, mo‘ylovsiz yosh yigit ekan. Ko‘nglida: “Ey, Sayfullo hazrat hali juda yosh kishi ekanda. Gunohkor bo‘lib qolmayin”, — deb ko‘zini

¹ So‘filar ko‘zini yumib, o‘zligini xudoga havola qilmoqi. (Baxshi izohi).

yerga qaratib, poygalka o'tirdi. Avazxon ham yigitning sultoni emasmi, susti Zulfizarga bosib kelayapti. Ammo lekin Avazxon ham Zulfizarning yerga qarab o'tirganidan foydalanib, uning sin-u sinbotiga, qomatiga qarab, ichida: "Ha, Zulfizar deganlaricha bor ekan. Agar menga uyalmay, tik qaraganida, meni ham boshqalarday behush qilib qo'yishi muqarrar ekan", — deb o'tiribdi. Shunda Avazxon Zulfizarga nima deb so'z qotsam ekan, deb bahona axtarib, oxiri Zulfizarni maqtab, xurjinidan sozini olib chertib, bir so'z dedi:

Uzun soching gajak, uchi halqadi(r),
Mo'rchamiyon qadding tikka chalqadi,
Ko'rgan kishi yetti ming bor alqodi,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Endi bildim sen ekansan shoh qizi,
Ustingga kiyganing qizil qirmizi,
Mehmon qip shodumon aylading bizi,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Xabaring bor har ma'ni-yu har gapdan,
Aqlidan, hayodan, xulq-u odobdan.
Bir toza govharsan chiqqan sadafdan,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Talabgorlar kelar qulotuzlardan,
Ko'nglingni ranjitma har bir so'zlardan,

Saq lasin xudoyim yomon ko'zlardan,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Kundan kunga ziyoda bo'lsin davlating,
Baland bo'lsin, ey malika, himmating,
Menga juda ma'qul tushdi xizmatining,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Hayo bosib xumor ko'zing suzilar,
Boqqan nomahramning joni uzilar,
Hargiz yiroq bo'lma, majlis buzilar,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Talabgor ko'p bo'lar sendayin qizga,
Ko'rkningning tal'ati oyg'a, yulduzga,
So'rasak otangiz berarmi bizga,
Iloyo, bor bo'lg'in, bor bo'l, Zulfizar.

Bu so'zlarni Avazxondan Zulfizar eshitdi. Ko'nglida: "Soz gunoh bo'lmas ekan-da. Bo'lmasa, nega hazrat soz bilan qo'shiq aytdi. Undan keyin hazrat otamdan meni o'ziga so'raydiganga o'xshayapti. Bo'ydoqmikan. Hamma menga qaray olmasa, men o'zidan o'zi shu hazratga qaray olmayapman. O'zi ham husni mendan bosim ekan-da", — deb dami ichiga tushib, yerga qarab uyaliq o'tirgan joyidan qimirlay olmay qoldi. Nimaga deganda, Hashtarxon podshohining qo'ygan shartini Avazxon bajo keltirib qo'ydi-da.

Endi gapni Zulfizarning otasidan eshiting.

Hashtarxon podshosi ham Sayfullo hazratni kutib olmoq uchun ag'yon-davlatlari bilan guras-guras, to'p-to'p bo'lishib, shahardan chiqib yurib, yo'lda uchragan odamlar podshohga: "Taqsir, Sayfullo hazrat keldilar, bizlar ko'rdik. To'rt yuz xil topgan jazabali muridlari bor ekan. Malikaning xizmatkorlari sarparda o'tovlarga qarab olib ketdilar. Sayfullo hazratni malika hammadan avval tushirib mehmon qilaman, deb niyat qilgan ekan. Hozir Sayfullo hazrat malikaning huzurida mehmon bo'lib o'tiribdi", — dedilar. Odamlardan bunday xabarni eshitib, podshoh barcha a'yonlari bilan burilib malikaning sahrodagi sarparda o'tovlariga qarab yo'l tortdi. Podshohi borgandan ag'yon-davlatlari bilan Zulfizarning qirqin kanizak va boshqa xo'jasaroy xizmatkorlari otlaridan tushirib, Avazxon o'tirgan o'tovga qarab olib kelaberdilar. Shunda Avazxon sozini bir maqomga solib chalib, bir so'z deb o'tirgan ekan:

Bahor chog'i bo'zdagi bo'z o'tovlar,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar,
Qator o'tovlarning ortida tog'lar,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

Sozimni chertayin aylab har maqom,
Sozimning ovozidir jonlarga orom,
Motam taronasi xullasi kalom,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

Uzoqda buldurar adir, bo'gatlar,
Bo'gatlar ustidan qo'y-qo'zi hatlar,

Bir yoqlarda boychechakli uvatlar,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

Qir ustida chuvalab o'ynar bolalar,
Quvalashib ildamidan qolalar,
Muna betda ochilib yotgan lolalar,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

O'tovga tushibdi osmonning oyi,
Bizga kelibdi Zulfizar shirchoyi,
Betida yiltirab-yiltirab moyi,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

Shu bugun malika shohlikdan kechsa,
Quyilgan shirchoyni biz bilan ichsa,
Tilim ta'rifiga gavharlar sochsa,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

Yoronlar, yoronlar, do'stlar, yoronlar,
Kam uchraydi bunday manzil-makonlar,
Qo'shiq aytib bersa bizday mehmonlar,
Go'zal bilan go'zal tushar, yoronlar.

Podshoh o'tovga kirib borguncha, Avazxon ham qo'shiq aytishini qo'ymadi. Zulfizar ham oldidagi bir-ikki kanizaklari bilan o'rinlaridan turmadi. Podsho ko'nglida: "Sayfullo hazrat nega bunday qilib soz chalar ekan. Yoki baxshiligi ham bormikan", — deb salom berib, eng yaqin odamlari bilan ichkariga kirib keldi. Avazxon ham podshoning hurmatiga o'rnidan turib, sozini keraganing chanog'iga ildirib qo'yib, podsho va oldidagi a'yonlari bilan ko'rishib turdi. Podsho va a'yonlari fotihani betiga tortib bo'lgandan keyin ko'zining tagi bilan qarasa, Zulfizar qizi hali ham poygakda o'tiribdi. Bechora Zulfizar Sayfullo hazrat deb Avazxonga mahliyo bo'lib qolsa, na qilsin? Endi qanday qilib dalaga chiqib ketishning hisobini bilmay qoldi-da. Bu sho'rli podsho ko'zining tagi bilan Avazxonga ham nazar tashlab ko'rsa, yoshgina ko'rkam bir yigitki, husnda, aft-u andomda Zulfizardan kam emas. Ko'nglida: "Bu kishilarning susi zo'r-da. Asli o'zi ham mening Zulfizar uchun qo'ygan shartimni bajo keltirmak uchun Bulg'ordan kelgan ekan-da. Shuytib qizim ham bunga mahliyo bo'lib qolgan ekan-da. "Buyurgan oladimi — yugurgan". Endi shart bitdi, dildardan qayg'u ketdi", — deb podsho a'yon-davlatlariga qarab, shu so'zni aytdi:

Eshiting so'zimni, beklar, vazirlar,
Qozini keltiring, endi to'y bo'lsin.
Shodlik qiling baring bunda, yoronlar,
Qozini chaqiring, nikoh to'y bo'lsin.

Qiz-juvonlar bunda o'ynab-kulinglar,
Zulfizarning nikoh to'yin qilinglar,
Ko'kalamzorlarda xurram bo'linglar,
Qozini keltiring, endi to'y bo'lsin.

Olib kelib qo'y-sarkalar so'yinglar,
Zig'ir moyning paloviga to'yinglar,
Noz-u ne'matlarni chosh qip uyinglar,

Hasadkor dushmanning ko'zin o'yinglar,
Shu Sayfullo hazrat bo'lsin kuyovim,
Zulfizarning nikohini qiyinglar,
Qozini chaqiring, nikoh to'y bo'lsin.

Podoshning bu so'zini eshita solib, biron u yoqqa chopib, biron bu yoqqa chopib, qo'radan qo'y keltir, moy keltir, guruch keltir bo'lib qoldi. Ikkinchi o'tovda tushib o'tirgan qozi bu xabarni eshita solib, daftari-ni qo'ltiqlab, bir qo'lida qalamdon, bir qo'lida qaychi, irg'inib dalaga chiqib, yo'rg'alab podsho o'tirgan o'tovga kira solib: "Mana hozir, podshohim, amringizni bajo keltiramiz-qo'yamiz", — deb daftarini ocha solib, bir varaqqa ha deb xat yozaberdi. Hashtarxon yurtining rasmida avval nikoh qilinib, keyin elga to'y berilar edi. Shuytib, qozi domla Avazxonning ismini Sayfullo hazrat deb yozib, otasining ismini nima ekanini Avazxonning o'zidan so'rab qoldi. Shunda Avazxon: "Ismim Avazxon, otamning ismi Bulduriq, tug'ilgan yurtim Xunxor, turar joyim Chambil", — deb qoldi. Avazxonning deganiga podsho ham, qozi ham, boshqa a'yonlar ham, hayron bo'lishib: "Bizlar xatoga ketib, sizni bulg'orlik Sayfullo hazrat deb o'tiribmizmi. Sayfullo bo'lmabdi — hech vaqosi yo'q. Endi bilsak, siz Xunxordan Go'ro'g'li sulton Chambilga keltirib, o'g'il qilib olgan, olamga dong'i ketgan Avaz o'g'lon bo'lib chiqdingiz. Ey, tovba. Podshohimizning ham, malikamizning ham davlati egiz ekan", — deyishib, bir maydon xursandlik qili-shibdi. Qozi nikoh qog'ozini yozib, muhrini bosib, varaqni qaychisi bilan qiyib, nikohning xutbasini o'qibdi. Undan keyin o'tovda Avazxon bilan Zulfizar, bir-ikki kanizaklarni qoldirib, podshoh boshliq bari-lari boshqa o'tovga chiqib ketdilar. "Boydan amr bo'lsa, boybachchadan xamiz" deganday, podshodan amr bo'lgandan keyin na turish. Dalada allaqachon qo'ylar, sarkalar so'yilib, sabzilar to'g'ralib, qozonlar osilib, har xil taomlar pishirilib, polovlar damlanib qo'yilgan edi. Kun ham kechga tortib, qo'sh yangalar kelib, podshohlikda bo'ladigan rasm-rusmlarni qilibdi. Oqshom bo'lib, Zulfizar bilan Avazxonni o'tovning ichida chimildiqqa solib ketdilar.

Ana shuytib, Avazxon bilan Zulfizar topishib, og'iz-burun o'pishib, murod-maqsadlariga yetib, o'tovda yota berdilar. Alqissa, to'y tarqadi. Avazxon bilan Zulfizar to'y tarqasa ham, qirq kunlik qalliqni o'ynab yotibdi. Zulfizarning enasi: "Qirq kun ham yelday bo'lib o'tar, Zulfizar qizim ham kuyovining yur-

tiga ketar. Undan keyin yolg'iz qizimning qadri o'tar. Dam-g'animat pallasida borib, qizimni ko'rib, uza-tilganigacha unda turib, bir yaxshi fотиha berib kelsam”, — deb bir-ikki kayvoni kampirlar bilan Zulfizarning sarparda o'toviga keldilar. Avazxonning qaynonasi qarasa, qizining oldida husnda Zulfizardan aslo kam emas bir nozanin yigit o'tiribdiki, hech qo'ying. Podshoning kampiri quvonganidan ko'yilagiga sig'may, kuyovidan ko'ngli to'lib, xursand bo'lib, Avazxon bilan ko'rishib o'tirdi. Qarasa, kuyovi hazratlarday qobog'ini uymagan. Qayta kulib ochilib-sochilib, barchaga barobar bo'lib o'tiradigan odam ekan. Shunda Avazxonning qaynonasi ham ancha bemalol yozilib o'tirib, Avazxon kuyoviga qarab: “Sen ham aylanay, bolamning orqasidan bolamsan. Qizim Zulfizarni qayerga olib borsang, senga topshirdim”, — deb shu so'zni aytdi:

Aylanay, oftobni oyga yopishtirdim,
Oq oltinga sari tilla qopishtirdim,
Qayda bo'lsang, barakat top, jon bolam,
Zulfizar qizimni senga topshirdim.

Seni ko'rib mening vaqtim choq bo'ldi,
Bulbulning monondi boqcha boq bo'ldi,
Ko'nglim to'ldi, o'zinga inoq bo'ldi,
Zulfizar qizimni senga topshirdim.

Yangi o'tovlarga namat yarashar,
Cholborga har pilla banot yarashar,
Qo'sha qaring, umr-u davlat yarashar,
Zulfizar qizimni senga topshirdim.

Mushtiparman, kelolmadim to'yingga,
Farzandim munosib qaddu bo'yingga,
Ko'nglim to'ldi, bolam, fe'l-u ho'yingga,
Zulfizar qizimni senga topshirdim.

Boqqan sayin boqqim kelar yuzingga,
Ko'zim to'ymas qoshing bilan ko'zingga.
Bolamni havola qildim o'zingga,
Zulfizar qizimni senga topshirdim.

Iloyo, uzundan umr ko'ringlar,
Har ikkoving qo'sha bo'lib qaringlar,
Ofat ko'rmay davr-u davron suringlar.
Zulfizarim doim tursin qoshingda,
Baxt, davlat yor bo'lsin har bir ishingda.

Biz mushtipar yura-yura horidik,
Bu dunyoning kulfatiman qaridik,
Yosh pillada yorug'likka zor edik,
Oydinlik kunlarga intizor edik.

Ha endi qarilik keldi bizlarga,
Totuvlikman umr bersin sizlarga.

Ana shunday qilib, Avazxonning qaynonasining kuyovidan juda ham ko'ngli to'lib, bir-ikki kun shunda bo'lib, qizi bilan kuyovini yaxshilab alqab, duo qilib, Zulfizar bilan xo'shlashib, omonlashib, podsholikning o'rdasiga qaytib keldi. Oradan bir necha kun o'tdi. Avazxonning Zulfizar bilan qirq kunlik qalliq o'ynashi ham bitdi. Undan keyin podsho Avazxonni yigirma kishisi bilan o'rdasiga olib borib ziyofat etdi. Shunda podshoh bir necha joydan timsol keltirib: “Azaldan qiz bilan ota-onani bir-biriga tirkashtirib qo'ymagan. Shuning uchun agar qizimni shu yerda olib qolsang, Hashtarxon yurtim eling bo'lsin. Agar qizimni Chambilga olib ketsang, yo'ling bo'lsin. Endigi ixtiyor o'zingda”, — deb Avazxonga qarab, shu so'zni aytdi:

Farzandim sababli sen ham farzandim,
Tursang eling, ketsang yo'ling, chirog'im.
Zulfizarga payvand bo'lgan dilbandim,
Tursang eling, ketsang yo'ling, chirog'im.

Ikkoving ham qo'sha sohibjamolsan,
G'uborsiz pokiza o'sgan niholsan,
O'zing jondan aziz shirin maqolsan,
Tursang eling, ketsang yo'ling, chirog'im.

Ulug' debon ostonaga bosh urdim,
Nargiz-nargiz xumor ko'zga yosh urdim,

Teng bilib farzandim senga topshirdim,
Tursang eling, ketsang yo'ling, chirog'im.

Qadaming tagidan ko'kargay bo'ston,
Sening hulq-u xo'ying o'zi bir doston,
Yo'lingga tasadduq mulki Hashtarxon,
Tursang eling, ketsang yo'ling, chirog'im.

Odam o'g'li xoli emas xatodan,
Bu ishlar mirosdir bizga otadan,
Xohlagancha olgin moldan, matodan,
Tursang eling, ketsang yo'ling, chirog'im.

Qolsang qadamingga gullar to‘shayin,
Ketsang, erka qizim birga qo‘shayin,

Izzatingga manzillab birga oshayin,
Tursang eling, ketsang yo‘ling, chirog‘im.

Shunda Avaxxon Hashtarxon podshohining bu so‘zini eshitib: “Ey, sultonim, men bu Hashtarxon yur-tida asli bir o‘zim bo‘lib, bir o‘zim kelganda, qolib ketsam ham bo‘lar edi. Endi men asli xunxorlik bo‘lib, Go‘ro‘g‘li sulton o‘g‘il qilib, meni Chambilga olib kelib, bolam-bo‘tam, deb umid bilan tarbiya qilib o‘tirib, bu yoqqa ham o‘zi azonda ijozat berib yuborib, o‘g‘lim qaytib keladi, deb yo‘limga muntazir bo‘lib o‘tir-gandir. Undan keyin bizning ellarning rasm-qoidasida qizni yigit uyiga uzatib borishi kerak bo‘ladi. Bo‘lmasa, boshqa birovlar ayb qiladi. Keyinchalik yigit bilan qiz qaysi tomonni xohlab o‘tirsam, o‘zlari bila-di. Shuytib, podshohim, qallig‘imni o‘zimga topshirib, bizlarga oq ko‘ngil bilan javob bersang. Chambilga qaytib ketsak”, — deb Avaxxon qaynotasiga qarab, bir-ikki so‘z aytdi:

Zulfizar qizingni qo‘shsang o‘zimga,
Mingashtirib qaytib ketsam Chambilga,
Elim debon yursam kelgan izimga,
Ijozat ber, qaytib ketsam Chambilga.

G‘irko‘kim o‘ynatib yo‘llarga tushsam,
Qancha daryo, qirlar, soylardan oshsam,
Xon Go‘ro‘g‘li xizmatiga yetishsam,
Javob bersang, qaytib ketsam Chambilga.

Kelib-kelib tursam tushgandan guzar,
Sen ham borib-kelsang sog‘insang agar,

Borish-kelish, izzat-ikrom har safar —
Naylay deb qizingman qaytsam Chambilga.

Go‘ro‘g‘li yo‘limga anda intizor,
Sog‘inib enamlar o‘tirgan chiqor,
Taqdir qilsa, tag‘i ko‘rarmiz diydor,
Ber ijozat, qaytib ketay Chambilga.

O‘zing boshlab so‘zni ochding, otajon,
Ko‘p yillar surgandirman davron,
Ketmoqqa bo‘lgandir mushtoq Avaxxon,
Zulfizarni olib qaytsam Chambilga.

Bu so‘zni Avaxxondan Zulfizarning otasi eshitdi. Avaxxonga: “Bolam, bo‘lmasa, men qizimning sepi-suruqlarini taxlab safarga choqlayin”, — deb odamlariga buyurib, qancha kanizlar, kayvoni ayollar, xo‘jasaroy xizmatkorlarini shay qilib, Zulfizarning sep-suruqlarini ikki yuz nor tuyaga orttirib, uch yuz askarni ham turkman muzofatiga yetgancha qo‘riqchilik qilib borishga tayyorlata berdi. Shunda Avaxxon qaynotasiga qarab: “Sepi-suruq va boshqa dav-dastgohlaringizni qo‘ying deya olmayman. Ammo shu uch yuz askaringizni qaytarib olib qoling. Mard yigit uchun qo‘riqchi askar kerak emas. O‘zim Zulfizarni kanizak, xo‘jasaroy xizmatkorlari va ikki yuz sep-u suruk ortilgan nor tuyalari bilan uddasidan chiqib, Chambilga keta olaman. Mening qanday qilib Chambilga bu Zulfizarni dav-dastgohlari bilan eson-omon olib borishimga ishona bering”, — deb Zulfizarning otasini ko‘ndirib, bir necha kaniz, jodu ko‘zlarini yuk ortilgan tuyalarga mindirib, xo‘jasaroy xizmatkorlarini bo‘lsa xachirlarga mindirib, Avaxxonning o‘zi yasanib-shaylangan Zulfizaroyni mingashtirib olib, qaynotasidan oq fotiha tilab, G‘irko‘kning jilovidan tortib turibdi. Shunda Hashtarxon podshohi, ming qilsa ham farzand dilbandi emasmi, ko‘ngli buzilib, ko‘zi-ning yoshi tizilib, supadan turib, ilohi omin, bolam, un, o‘s, uzoq yashab, murodingga yetib, kuyoving bilan qo‘sha qaringlar, — deb Zulfizar qizini duo qilib, Avaxxonga fotiha berib turibdi:

Yig‘layman dastingdan, falak, yig‘layman,
Taqdir azal bo‘lsa, nima qilayman,
Ilohi, omon bo‘l, qizim, omon bo‘l,
Sening o‘ynab-o‘shishingni tilayman.

Qayda bo‘lsang baxting senga yor bo‘lsin,
Suyub tekkan yoring vafodor bo‘lsin,
Iloyo, omon bo‘l, bolam, omon bo‘l,
Kam bo‘lmasin, o‘nishing bisyor bo‘lsin.

Har pilla iqboling olda bor bo‘lsin.
Mo‘ldan davlating mo‘ldan kelib mo‘l bo‘lsin,
Qayda bo‘lsa, dushman kuyib kul bo‘lsin,
So‘z kelganda so‘zlar shirin til bo‘lsin,
Tanlab tekkan yoring ochiq qo‘l bo‘lsin.

Bizni ham yod aylab yurgin, chirog‘im,
Sog‘inganda kelib turgin, chirog‘im,
Keksarib qartaygan ota-enangni
Kelib-ketib holin so‘rgin, chirog‘im.

Men yig'layman, ko'zdan yoshim tiyilmas,
Bedardlarning yoshi aslo quyilmas,
Sen ketgan so'ng qotgan kekxa yuragim,
Avvalgiday bahrlanib yoyilmas.

Qaytayin, enadan yolg'iz ekansan,
Yakka, lekin bir shirin so'z ekansan,
Otangman enangga aziz ekansan.

Xoh aziz, xoh g'arib bo'lsang, omon bo'l,
Keng uyda kelinchak bo'lib darxan bo'l.
Shu-da endi ota-enang tilagi,
Omon bo'l, omon bo'l, omon-omon bo'l.

Avaz bolam, qizimni ko'p zor etma,
Bizlarni sog'inib intizor etma,
Har nokasga qo'shib do'st-u yor etma,
Urma, so'kma, o'z yurtingda xor etma.

Ana endi Avazxon Zulfizaroyni bir necha kanizak, sepi-suruk, xo'jasaroy xizmatkor ayollar bilan qo'shib uzatib, Chambilga qarab yuzlanib kela berdi. Chamidxon har kuni xilvatda rom ko'rib, Avazxonning har kunlik ishini kuzatib turar edi. Shuytib, Chamidxon Avazxonning Zulfizarni uzatib, qancha dav-dastgohlar bilan Chambilga qaytganini bilib, Porma vaziriga: "Agar ajalim yetib o'lib ketsam, o'g'lim Fidoyaxonni podsho ko'tarasan", — deb nasihat qilib tayinlab, burgutning qolipiga kirib, burgut bo'lib, falakka parvoz qilib uchib ketdi. Avazxon daryolardan o'tib, bir azim sahroga yetib, shu sahro bilan kelayotganida, Chamidxon burgut suratida havoda uchib yetishib, juda balandlikdan aylanib, Avazxonni ko'zlab sho'ng'ib kela berdi. Bir pilla G'irko'k burgutning kelayotgan shobirini Avazxondan oldin bilib, burgutga chap berib, yuqoriga cho'pchib ketdi. Zulfizar Avazxondan, Avazxon G'irko'kning yolidan ushlab qoldi. Shu ahvolda burgut G'irko'kdan quyi tomonda qolib, Avazxon chaqqonlik bilan xanjar urib, burgutning boshini uzib tashladi. Burgut yerga yalp etib tushdi. Shu yerda bir yumron burgutdan qo'rqqanidan tabirlab yotgan edi. Burgut bor kuchini oyog'iga to'plab, yumronni tepib o'ldirib, darrov yumronning qolipiga kira solib, bir inga kirib ketdi. Bu hodisani kuzatib turgan Avazxon G'irko'kni darrov yerga tushirib, Zulfizarni otda qoldirib, o'zi otdan tusha solib, nayzasi bilan yumronning inini kovlay berdi. Asli ana shuni kutgan Chamidxon darrov bir chigirtkani o'ldirib, uning qolipiga kirib, bir cho'pchib G'irko'kning egariga chiqib, bor kuchi bilan G'irko'kning jilovini silkitib, Zulfizarni G'irko'k bilan Haftdarxonga olib qochmoqchi bo'la berdi. Ammo G'irko'k buni sezib, siyxo tortib kishnay berdi. Shunda Zulfizar bu chigirtka boyagi burgut ekanini bilib, lip etib ushlab olib, toza joni ham ezilib ketgancha g'ijimlab, ezib tashladi. Chamidxon o'z jazosi o'zi bilan nobud bo'ldi. Avazxon ham yorining bu ishini ko'rib, xursand bo'ldi. Undan keyin tag'i G'irko'kka minib, Chambilga qarab barilari jo'nab ketdilar.

Yo'l yurib, mo'l yurib, bexavf, bexatar, eson-omon Chambilga yetdilar. Go'ro'g'li sulton, Xoldor mahram, Hasanxon va qirq yigitlar, Og'a Yunus, Misqol parilar, bir necha Chambilning pir-u juvon, yuguruk-chobonlari chiqib, barilari Avazxon bilan ko'rishib, Zulfizarni bardor-bardor qilishib, Avazxonning hovlisiga tushirdilar. Undan keyin ziyofatlar tortilib, Chambilda bir necha kun to'y bo'lib yotdi. Barchalari murod-maqsadlariga yetdi. Hashtarxondan kelgan mehmonlar ham o'z yurtlariga qaytib ketdi. Undan keyin ham Go'ro'g'li sulton ko'p yillargacha hashtarxonliklar bilan bordi-keldi qilib, quda-qudaanda bo'lib yurdi.

Dunyo shunday ekan. Oxiri biz aytganlarning bari yerning qo'yniga kirib ketdi. "Asl qarimas, oltin chirimas", deganlar. Hali ham Zulfizar oyim Chambil qabristonida boz-boyagisiday buzilmay, qiyomatgacha rohat-farog'at bilan oyday balqib, kunday qalqib uxlab yotibdi. Mendan Zulfizar laqabli, Olmagul ismli u gavharga salomlar bo'lsin!

